

ВІДЫ РАБОТ ПА ПАЛЯПШЭННІ ЗРОКУ У МАЛОДШЫХ ШКОЛЬНІКАЎ

В.П. Шчарбініна
ГрДУ (г. Гродна)

Многі даштоўнасці, якія прызнаюцца ўсім без выключэння. Сярод іх адна з галоўных – школьнае, асабліва маленькага. Статыстыка ж сведчыць, што стан здароўя беларускіх дзяцей у апошнімі годамі пагаршаецца. Вынікі масавых абследаванняў вучняў пачатковых класаў, якія праводзіліся ў 1990-х гадах, дазваляюць вызначыць найбольш распаўсюджаныя ў гэтым узросце хваробы. Так, напрыклад, Г.Н. Сердэюковай, 6-10-гадовыя дзеці часцей за ўсё лакутуюць ад хвароб дыхавіцы, якія выклікаюцца шматлікімі разнавіднасцямі вострых рэспіраторных захворванняў. У прыватнасці, да 20% вучняў пачатковых класаў маюць хранічныя танзіліты. На першым месцы – інфекцыйныя захворванні (грып), на трэцім – хваробы органаў стрававання.

У апошнімі гады ўзрастае колькасць алергічных захворванняў; многія дзеці маюць лішнюю вагу і змяненні апорна-рухальнага апарату. Часта адзначаюцца функцыянальныя змяненні сердэчна-сасудзістай сістэмы, неўраўнаважаныя рэакцыі і іншыя парушэнні стану здароўя. Такія змяненні нават пачалі ўжо з'яўляцца тэрміны, якія адлюстроўваюць педагагічную прыроду захворванняў і псіхалагічнае становішча вучняў. У якасці прыкладу можна прывесці дыдактычны ўзровень, які ўзнікае па выніках працэсу навучання. Гэта далёка не поўная карціна хвароб, прыдбanych нашымі дзецьмі ў школах.

Важнае школьніка – праблема комплексная. У яе вырашэнні павінны быць зацікаўлены і педагогі. В.А. Сухамлінскі сцвярджаў, што ў 85% непаспяваючых вучняў галоўнай прычынай з'яўляецца дрэнны стан здароўя. Сёння медыкі ўносяць папраўку ў гэты вынік: ужо не 85, а 95% дзяцей не паспяваюць з прычыны тых ці іншых захворванняў. Мажым тым нашы настаўнікі не толькі дрэнна арыентаваны на ахову здароўя вучняў, але і не ведаюць пераважы свае. А той, хто не ўмее берачы здароўе ўласнае, не можа захаваць яго і ў сваіх дзяцей.

Напрыклад, такую распаўсюджаную паталогію, як «школьная блізарукасць». У апошнімі гады факты росту блізарукасці сярод вучняў навялі на думку, што яна з'яўляецца вынікам неспрыяльных санітарна-гігіенічных умоў, характэрных для таго часу. Таму асноўная ўвага павінна быць звернута перш-наперш на дэмакратызацыю блізарукасці ў многіх пакаленняў школьнікаў была звернута перш-наперш на дэмакратызацыю асветленасці рабочых месцаў. Аднак з цягам часу стала відавочным тое, што ні

Паназірайце за дзецьмі, калі яны выконваюць пісьмовыя работы. У першыя хвіліны роўныя, але чым больш часу вучні працуюць, тым ніжэй схіляюцца да парты. Гэта іх актыўная якасць характэрна амаль для ўсіх дзяцей. Вынікі такія – пераціснуты шыйныя сасуды (забяспечваюць галаўны мозг крывёю), парушаны рытм сэрца, падціснута лёгкае, дыяфрагма, краем стала заціснута печань.

Маторнае заняволненне вядзе і да прыгнечання актыўнасці дзяцей. А разам з гэтым прыходзіць праз актыўнасць – адвольную і неадвольную. У вырашэнні гэтай праблемы ўвага сістэма доктара В.Ф. Базарнага. Яе сутнасць у тым, каб вярнуць у класны пакой школьнікаў каларыт свет у руху. Замест традыцыйнай згорбленай позы – рэжым змены поз. На працягу ўрока можна працаваць стоячы (за канторкай) і сядзячы (за партай). Замест «блізарухага» моманту калі позірк прыкаваны да стала, пошук неабходнай інфармацыі на вялікай адлегласці.

Чалавека фарміруюць фізічныя намаганні, актыўнасць пачуццяў. Яны ўмацоўваюць фізічнае і маральнае здароўе. Гэты вельмі важны кампанент упушчаны нашай сістэмай. Дзіця расце нармальна, калі яно на нагах, а мы пасадзілі яго за парту. Вочы малога будуюць толькі ва ўмовах пастаяннага зрокавага пошуку ў прастору. У школе ж яму далі «блізаруху». Трэба вярнуць дзецям увесь дыяпазон гукі, колераў, пахаў, а філасофію аб чалавеку, аб адзінстве яго з прыродай пакласці ў аснову ўсяго школьнага навучання, як і ў старажытныя часы.

Безумоўна, навучанне, асабліва ў пачатковай школе, павінна будавацца на працягу здароўя дзяцей. Сённяшнія ж праграмы прадугледжваюць правядзенне значнай часткі заняткаў у рэжыме блізкага зроку (чытанне, пісьмо, матэматыка, маляванне і інш.), што прыводзіць да агульнай і зрокавай стомленасці вучняў. А папярэдзіць іх могуць практыкаванні, заснаваныя на спалучэнні рухаў вачыма і галавой па зафіксаваных траекторыях. На гэтай падставе распрацаваны не вельмі складаныя практыкаванні, якія дзеці выконваюць у працэсе навучання зрокавай дзейнасці.

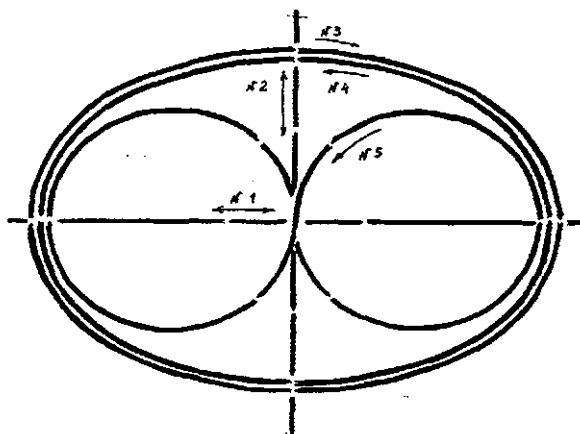
На столі класнага пакоя ў розных месцах (напрыклад, у чатырох кутах) развешваюць прымацоўваюцца зрокавыя меткі. Імі могуць служыць яркія цацкі, малюнкi. Яны падбіраюцца так, каб атрымаўся сюжэт па вядомай казцы, прачытаным апавяданні і г.д. Раз у тыдзень мяняецца. Практыкаванне выконваецца толькі стоячы. Па камандзе настаўніка (1- 2- 3- хутка, па чарзе фіксуюць погляд на зрокавых метках, спалучаючы пры гэтым рухі галавой, тулавам).

Папярэдзіць стомленасць вучняў дапаможа і методыка дынамічных поз. Планаваць трэба такім чынам, каб дзеці некалькі разоў арганізавана ўставалі з месцаў. Колькасць перапынкаў працягласць часу, які вучні стаяць, залежаць ад характару вывучаемага матэрыялу. Паказвае, што дзяцей (без шкоды для навучання) на працягу ўрока можна ўзнімаць усіх разоў (кожны раз яны могуць стаяць ад 3 да 5-7 хвілін). Стоячы вучні слухаюць тлумачэнні педагога або адказы сяброў.

Практычнаму ажыццяўленню заняткаў у рэжыме дынамічных поз дапамагае спецыяльнае мэбля. На стандартны школьны стол устанавіваюцца прыстасаванне з нахіленай паверхняй (16-18 градусаў). Памеры прыстасавання адпавядаюць палова шырыні стала. Устанавіваюцца такім чынам, каб адзін з вучняў працаваў на ўроку стоячы за ім, а другі – за свабоднай часткай стала. Па камандзе настаўніка дзеці праз 15-20 хвілін мяняюцца месцамі.

Бопыт працы ў школе прывёў да глыбокага пераканання: адзін з асноўных прычын школьнага нездароўя – гэта хранічная стомленасць дзяцей з-за спосабаў канструкцыі вучэбнага працэсу, якія склаліся і перадачы інфармацыі, што прыводзіць да перагружэння Прапануемая методыка – адзін з інавацыйных шляхоў выхаду ў дадзеных умовах. Агульную зрокавую стомленасць школьнікаў на ўроку медыкі рэкамендуюць аддымаць пры дэмаграфічна-зрокава-рухальных траекторыях.

На схеме стрэлкамі паказаны асноўныя напрамкі, па якіх павінен рухацца позірк у працэсе працы: уверх – уніз, улева – управа, па і супраць гадзіннікавай стрэлкі, па «васымі». Кожная траекторыя мае свой колер, што робіць схему яркай, маляўнічай і прыцягвае ўвагу школьнікаў.

...ма м'якуєцца на палатне, якое мае памер класнай дошкі і замацоўваецца над ёй. Пры
...ні шчыльна апускаецца і закрывае дошку. Зрокавыя практыкаванні выконваюцца па 10-
...нію па парадку нумароў. Улічваючы важнасць такіх практыкаванняў для захавання
...нікі і выкарыстоўваючы прапанаваную медыкамі схему зрокава-рухальных
...ні, мы распрацавалі прыкладныя віды работ на ўроках чытання, пісьма і матэматыкі, якія
...ні ў сабе навучальную дзейнасць і зрокавы трэнаж.

ПРЫМЕРЫ ЧЫТАННЯ

На ўроках замацоўваюцца апорныя словы для пераказу або складання тэксту: па
...ні траекторыі 1, па вялікіх і маленькіх авалах (траекторыі 3,4). Вучні, выконваючы
...ні ілюмінацыю, чытаюць размешчаныя на схеме словы, позірк іх рухаецца па вышэйназваных

...ні. Падчас пераказу тэксту настаўнік размяшчае на траекторыях 1, 2, 3, 4, 5. Рухтуючыся да
...ні знаходзяць на схеме загалоўкі, чытаюць іх і вызначаюць паслядоўнасць. У час
...ні ідэнтыфікацыі паміж вучнямі адбываецца актыўны абмен інфармацыяй, які актывізуе
...ні і эмацыянальныя працэсы. Адначасова з навучальнай дзейнасцю школьнікі
...ні зрокавы трэнаж: рух позірку па дадзеных траекторыях уключае ў работу разнастайныя

...ні. На пачатковым этапе навучання чытання схема ўжываецца як табліца складоў (на
...ні замацоўваюцца склады), затым як наборнае палатно для састаўлення складоў, слоў,
...ні выкарыстоўваць можна ўсе траекторыі. Напрыклад, склады размяшчаюцца па траекторыях
...ні. Дзеці складваюць словы са складоў і замацоўваюць іх на траекторыі 1. Навучальная
...ні выкананні гэтага задання ўскладняецца. Па-першае, вучні чытаюць усе склады,
...ні на схеме, прычым адбываецца мімавольны трэнаж вачэй. Па-другое, яны адбіраюць
...ні, прычым толькі для састаўлення вызначанага настаўнікам слова. Зрокавая актыўнасць
...ні вылучаецца з актыўнасцю мысліцельных працэсаў. Па-трэцяе, названае заданне
...ні супрацоўніцтва настаўніка і вучня толькі на пачатковым этапе, а потым вучні
...ні самастойна. Карэкцыя рашэнняў тут адбываецца шляхам супастаўлення розных
...ні і састаўлення слоў з зададзеных складоў, выканання пастаўленай задачы, ацэнкі вынікаў і

4 На ўроках тыпу КВЗ, слаборніцтваў і іншых на схеме фіксуецца змест заданняў, вынікі

...ні і г.д.
...ні. Пры чытанні тэксту, правядзенні фізкультурных хвілінак позірк вучняў па вызначаных
...ні рухаецца з рухамі галавы, рук, ног, тулава, у выніку чаго ўзрастае агульны тонус
...ні школьніка.

УРОКІ МОВЫ

1 На схеме размяшчаецца група слоў з прапушчанымі арфаграфамі (напрыклад,
...ні галоснымі, падоўжанымі зычнымі і г.д.). Дзеці па заданні настаўніка спісваюць словы,
...ні прапушчаныя літары. Выкананне задання па схеме папярэджвае наступленне ў дзяцей
...ні стомленасці, звязанай з працяглым уздзеяннем на зрок шэрага (чорна-белага) кніжнага
...ні (калі вучні спісваюць яго з падручніка) і напружаным статычным становішчам галавы, рук.

2 Пры замацаванні правіл правапісу настаўнік можа размясціць на схеме змест гэтых
...ні, разнастайныя памяткі. Выконваючы розныя заданні, вучні карэктуюць сваю дзейнасць,
...ні і звяртаючы яе з узорам на схеме, а гэта значыць, што адбываецца пераклучэнне

3. У цэнтры траекторыі 5 можна размясціць тэксты зрокавых дыктантаў для памяці. Дзеці чытаюць тэкст, стараюцца яго запомніць. Дадзены від дзейнасці спрыяе развіццю мышачнай і псіхічнай напружанасці, а паводле сцвярджэння І.М. Сечанова, фарміруе рухальным акце. Такім чынам, можна меркаваць, што арганізацыя навучальнай школьнікаў па схеме садзейнічае найбольш эфектыўнаму сінтэзу зрокава-рухальных намаганняў, з'яўляецца магутным фактарам актывізацыі іх навучальнай дзейнасці.

Падобным чынам можна размяшчаць на схеме апорныя словы для напісання іх у іншых відах работ па развіцці мовы, практыкаванні займальнага характару (крыжаваныя і шарады).

УРОКІ МАТЭМАТЫКІ

1. Для арганізацыі і правядзення вуснага лічэння ўвесь дыдактычны і лічыльны матэрыял размяшчаецца на схеме. Настаўнік указкай накіроўвае позірк вучняў на патрэбныя траекторыі.

2. Пры рашэнні задач на рух (напрыклад, цяніка, пешахода) схема "можна" нагляднай інтэрпрэтацыяй умовы. На ёй размяшчаюцца лікі (даныя задачы), стрэлкі (направа руху), выявы прадметаў. Пад час аналізу ўмовы задачы, пошуку шляхоў яе рашэння школьнікаў пастаянна рухаецца па траекторыях схемы.

3. Пры азнаямленні з геаметрычным матэрыялам (прамой і крывой лініямі, прамаю, кругам, акружнасцю і інш.) і далейшай працы з ім схема выконвае ролю матэрыялу. Не навязваючы вучням выканання практыкаванняў трэнажу для вачэй, яны ўводзіць неабходныя для вывучэння геаметрычныя паняцці з адначасовым паказам іх на схеме.

Прыведзеныя віды работ па схеме зрокава-рухальных траекторый прадугледжваюць выканаўчую дзейнасць вучняў на ўроку. Для дзяцей з больш высокім узроўнем развіцця распрацаваны і прапанаваны практыкаванні і заданні, якія дазваляюць перайсці ад вывучэння паняцця да актыўнага пошуку. У нашай працы ўсе яны прыводзяцца схематычна, выкарыстоўваюцца хутка, у звычайных жа ўмовах гэты працэс займае даволі доўгі час. Настаўніку неабходна прадугледзець агульную тэндэнцыю руху і развіцця дзейнасці вучняў у навучальным працэсе.

Школьнікам трэба вучыць не толькі арыфметычным, але і лагічным аперацыям. Гэтым што самы прывабны для дзяцей від дзейнасці – гульня, карысна прымяняць у працэсе падрыхтоўкі школьнікаў да засваення важных матэматычных паняццяў.

Прапануем віды гульнёвых заняткаў з выкарыстаннем схемы зрокава-рухальных траекторый.

Схема для гульні робіцца або вялікіх памераў (каб закрывала дошку), або ў выглядзе індыўідуальнага плаката для кожнага вучня.

1. Гульня на фарміраванне ў дзяцей паняцця «адмаўленне». Гуляюць дзеці ў паре з іх кладзе ў круг траекторыі 5 фігуры, напрыклад, чырвоныя, а па-за авалам, за траекторыяй усе астатнія. Другі павінен адным словам назваць фігуры, якія размешчаны па-за авалам (напрыклад, не чырвоная колера).

2. Гульня на выпрацоўку ўменняў хутка разбіваць мноства на класы па трох уласцівасцях.

3. З набору фігур вучні выбіраюць, напрыклад, чырвоныя, трохвугольныя, вялікія і размясціць у крузе 5 чырвоныя, у другім - трохвугольныя, па-за кругам, за траекторыяй 3. Працаваць можна ў парах, групамі ці калектыўна, выкарыстоўваючы агульную схему.

4. На агульнай схеме размяшчаюцца казачныя героі. Дзеці з цікавасцю назіраюць перамяшчэння па зададзеных траекторыях пры выкананні розных заданняў, выпрацаўваюць імёны і пачынаюць імі памылкі пры перамяшчэнні ці назве геаметрычных фігур. Гульня развівае садзейнічае добраму запамінанню геаметрычных фігур.

Развіцце пазнавальных здольнасцей, інтэлекту школьнікаў (як і сама арганізацыя навучання) пабудавана на зрокавым успрыманні імі матэрыялу. Таму мы ўпэўнены ў стварэнні ўздзеянні прапануемай нам зрокавай гімнастыкі на ўзбагачэнне і пашырэнне ўспрымання. Безумоўна, такая форма работы павінна падпарадкоўвацца логіцы ўрока і матэрыялу навучальнага матэрыялу.

Зразумела, гэтым не вычэрпваецца работа па прафілактыцы школьных форм паводна аднак падкрэслім, што тыя дзеці, якія займаюцца ў рэжыме дынамічных поз, вынімаюць свабодай меркаванняў, яны больш спакойныя, упэўненыя ў сабе. Аб гэтым сведчаць матэрыялы навуковых даследаванняў, праведзеных на базе шэрагу школ г. Гродна.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Базарный, В.Ф. Нервно-психическое утомление учащихся в традиционной школьной среде / В.Ф. Базарный // Сергиев Посад, 1995. - С. 21-23.

2. Базарный, В.Ф. Организация здоровьесберегающего процесса обучения / В.Ф. Базарный // Пачатковае навучанне. - 2009. - № 2. - С. 16-19.

3. Базарный, В.Ф. Россия «по кончине тысячелетия» / В.Ф. Базарный. - М.: Знание - Власть - 2008. - С. 70-71.